

Endüstri İlişkileri Sistemi İçerisinde İdeolojik Bir Unsur Olarak Devlet

Doç. Dr. Bülent BAYAT

Arş. Gör. Okan Güray BÜLBÜL

ÖZET

Çalışmada devletin endüstri ilişkilerindeki rolü ve bu rolün ekonomik ve toplumsal hayata yansımaları değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme hem endüstri ilişkileri teorileri bazında, hem de kronolojik bir şekilde ekonomik hayattaki kırılma noktaları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın endüstri ilişkilerinde devletin rolünün incelendiği diğer çalışmalardan farkı ise, devletin ideolojisi olan bir aktör olarak algılanmasıdır. Bu çerçevede diğer endüstri ilişkileri aktörlerinin ideolojisinin olması doğalken, devleti ideolojisiz algılamak ya da bu ideolojiden bağımsız değerlendirmek mümkün değildir.

Devleti bu şekilde algılayarak endüstri ilişkilerindeki tutumunun değerlendirilmesi, tarihsel süreçte bazı olayları anlamlandırmakta gerçekçilik sağlamaktadır. Ayrıca devletin endüstri ilişkilerindeki rol ve tutumunun belirleyicilerini sorgulamak açısından bu ideolojinin varlığının kabullenilmesi, etkilerin değerlendirilmesinde veri yaratmaktadır.

Devletin siyasal ideolojiler çerçevesinde tanımlanması ve endüstri ilişkileri sisteminde bir role kavuşturulması, bu durumun ekonomik etkileri bakımından da oldukça önemlidir. Bu çerçevede devletin endüstri ilişkilerindeki ve ekonomik hayattaki rolü, literatürde kendine oldukça geniş bir yer bulmuş ve tartışılmış bir konudur. Bununla beraber çalışmada karşılaştırmalı olarak yapılan yorumlar devletin endüstri ilişkilerindeki rolünü değerlendirmede farklılık yaratmaktadır. Kişisel ideolojik görüş ve yaklaşımlardan uzak bir şekilde değerlendirmelerde bulunmayı ve bilimsel bir üslup takınmayı düstur edinen çalışma akademik bir bakış sergileme çabasıdır.

Küresel ekonomik kriz çerçevesinde ekonomik hayatta yeniden sorgulanmaya başlanan devletin rolünün, krizde alınan önlemler çerçevesinde de değerlendirildiği çalışma bu yönüyle güncel olmayı da amaçlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELEER: Endüstri İlişkileri Teorileri, Endüstri İlişkilerinde Devletin Rolü, Küreselleşme, Refah Devleti.

ABSTRACT

In this study, the role of the state of industrial relations, economic and social life and reflections of this role will be evaluated. This evaluation based on the theory of industrial relations and as well as chase the break point in the economic life. Also the role of the state's reviewed different from the other studies. The ideology of the state as an industrial relations actor is to detect. In this context, the ideology of other industrial relations actor to be natural when the ideology of the state or non – detection of this ideology is not possible to evaluate independently.

Understanding the state in this way, by detecting industrial relations stance assessment of the historical process, some events meaning it easy and reality provides. In addition, the role of the state in industrial relations and the determinants of attitudes in terms of questioning the existence of this ideology, confirmation of acceptance, the effect is created in the evaluation of data.

Political ideology of the state industrial relations system in the context of the definition and role in this situation to be gained in terms of economic impact is also very important. In this context, industrial relations and economic life of the state's involvement in the literature have found a place for itself in a very broad and is an issue discussed. However, as the comparative study interprets the role of the state of industrial relations in the assessment is to make a difference. Away from the ideological and personal approach to assessments and to insert a style of scientific work from an academic overview of the motto is trying to demonstrate.

Within the framework of the global economic crisis started to be questioned again in the economic life of the role of the state, the crisis within the framework of the measures taken in this study were also evaluated with the current direction is intended to be.

KEYWORDS: Theories of Industrial Relations, The Role of Government in Industrial Relations, Globalization, Welfare State.

GİRİŞ

Endüstri ilişkileri kuramları, endüstri ilişkilerindeki unsurları tanımlarken genellikle üç unsura yer vermiştir. Bunlardan işçi ve işveren genellikle varoluşları itibarıyla ideolojik bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Devlet ise endüstri ilişkileri teorilerinde uzlaştırıcı, çatışmayı önleyici rolü ile yer almaktadır. Hâlbuki endüstri ilişkilerinin sacayağı olarak belirtilen bu üçlüden ikisinin aynı ideolojide olması veya dönem dönem benzer tutum sergilemesi, tüm dünyanın üretim ilişkilerini ve ekonomik hayatını değiştirmektedir. Bu yüzden devletin sadece uzlaştırıcı olarak ve ideolojisi olmadan endüstri ilişkileri sisteminde var olduğu ve uzlaşmanın sonucunda daha çok fayda sağlayan tarafla aynı ideolojide olmadığı söylenmesi mümkün değildir.

Endüstri ilişkilerinde devletin rolü ve tutumundaki değişimler dünyadaki endüstri ilişkilerinin iklimini belirlemektedir. Devlet rolünü oynarken siyasi konjonktür gereği kendi geleceğini de düşünerek bir tutum takınmaktadır. Takınılan bu tutum endüstri ilişkilerinde devletin rolünün birçok belirleyicisi olduğunun ve belki de bunlardan çok azının endüstri ilişkileri ile ilgili olduğunun göstergesidir.

Devlet endüstri ilişkilerinde pek çok kez farklı rollerle bulunmaktadır. Kimi zaman uzlaştırmacı bir taraf olarak, kimi zaman bizzat işveren olarak, kimi zaman da amir rolüyle endüstri ilişkilerinde yer almaktadır. Kural koymak ve yasaları belirlemek yoluyla hem hakem rolünü oynamış, hem de kendi koyduğu kurallar ile kendini sınırlandırmış olmaktadır. Bu nedenle iktisadi anlamda ideolojisini belirlemiş bir devlet, kendi rolünü de sınırlandırmış olabilmektedir. Endüstri ilişkilerinde üstlendiği rol ve takındığı tutum itibarıyla devlet, iktisadi politikanın önderliğini yapmakta ve bu nedenle bir ideolojiyi temsil etmektedir. Bununla beraber devletin endüstri ilişkilerindeki rolü hükümetlerin ideolojik ve siyasi eğilimlerini yansıtmaktadır. İdeolojisi olan endüstri ilişkileri aktörü olarak devlet, endüstri ilişkileri literatüründe fazla konu edilmemiştir¹. Bu nedenle çalışmada hem endüstri ilişkileri teorilerinde yer verildiği rolü ile devlet incelenecek, hem de ideolojik bir unsur olması dolayısıyla devletin endüstri ilişkilerindeki rolünün iktisadi politikaya ve iktisadi sisteme etkileri değerlendirilecektir.

Devlet ortaya çıkışı itibarıyla düzenleyici bir kurumdur. Ancak bu düzenleyicilik rolü altında bir güç ve hâkimiyet de söz konusudur. Bu nedenle ilk çağlardan beri toplum için değerli olan her şey devletin hâkiminin simgesi durumundaki yerlerde toplanmaktadır.

¹ Engin Yıldırım, **Endüstri İlişkileri Teorileri: Sosyolojik Bir Değerlendirme**, Değişim Yayınları, 1997, s. 93.

Örneğin artı değerın ilkel topluluklarda o dönem devletin hâkimi olarak görülen din adamlarının hâkimiyetindeki kiliseler ve tapınaklarda toplandığı görölmektedir². Bu hâkimiyet ve bazı değerlere el koyma hakkı, devlete kendi halkının itaatinden geçmektedir. Bu yüzdendir ki, devletler vergi toplayabilir ve halkından çeşitli isimler altında para isteyebilir. Bu elbette ki, devlet olmanın gerektirdiği bazı görevleri yapmanın karşılığında, ancak bir güç odağı olma sonucunda ortaya çıkan bir durumdur. Bu güç meşrulaşan bir güçtür ve otorite olarak tanımlanmaktadır. Otoritenin en bilindik temsilcisi de devlettir.

Devletin bu kapsamda görevlerinin ne olduğu ve sınırları sorusu, refah devleti – sosyal devlet – jandarma devlet tartışmalarının konusudur. Ancak bu çalışmanın konusu, devletin endüstri ilişkileri noktasında takındığı tutumun veya yürüttüğu ideolojinin endüstri ilişkilerine ve ekonomi politikalarına etkileridir.

Bu noktada öncelikle endüstri ilişkileri kuramlarında devletin yeri ve rolü incelenecek, sonrasında ise yaşanan süreçte küreselleşme ve neoliberal iktisat politikalarının egemen olduğu mevcut ekonomik düzende devletin rolünün ne olduğu araştırılacaktır. Endüstri ilişkilerinin en temel tartışmalarından olan konunun tekrar ele alınışındaki sebep, dünyaya egemen olan neoliberal iktisat anlayışının sınırlarının nereye kadar uzanacağını öngörmek ve bundan devletin endüstri ilişkilerindeki rolünün nasıl etkileneceğini değerlendirmektir.

Devletin müdahalesinin varoluşu ve boyutunun tartışılması elbette ki ideolojik temellerden değil bilimsel gerçekler üzerinden yapılacaktır. Ancak nasıl endüstri ilişkilerinde devletin ideolojik olmamasının mümkün olmadığı belirtilmişse, bu çalışmada da ideolojik yaklaşımların bulunmadığını iddia etmek ne yazık ki mümkün değildir. Ancak bu noktada konunun sadece devletin müdahalesinin tartışılması değil, devletin bu noktadaki rolünün ve bu rolün endüstri ilişkilerine etkisinin tartışıldığı ve bu yönüyle çalışmanın ideolojik tartışmalardan uzakta durduğu belirtilmelidir.

Endüstri İlişkileri Kuramlarında Devlet ve Devletin Rolü

Endüstri ilişkileri kuramları çerçevesinde devletin rolü incelenirken kronolojik bir sıra takip edilecektir. Endüstri ilişkileri alanında ilk kuramsal çalışma Beatrice ve Sidney Webb'e aittir. Klasik yaklaşım olarak adlandırılan teori, üç temel hak üzerine oturmaktadır. Buna göre sendikalaşma hakkı, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkı sayesinde işçi ve işverenler sorunlarını çözeceklerdir. Devletin görevi, işçi ve işverenlerin bu haklardan

² Alaaddin Şenel, **İlkel Topluluktan Uygur Topluma**, Bilim ve Sanat Yayınları, 1995, Ankara, s. 98.

yararlanmalarını önleyecek herhangi bir engel getirmekten kaçınmaktadır³. Devlet, tarafları toplu iş sözleşmesi yapma ve grev konusunda tamamen serbest bırakmalı ve toplu pazarlığın işlevini sınırlamamalıdır.

Klasik teori endüstri ilişkilerinin ilk teorisi olması bakımından önemlidir. Ancak toplu pazarlığa bakış açısı ve devletin endüstri ilişkilerindeki rolünü oldukça kısıtlayan anlayışı nedeniyle uygulama alanı sınırlı kalmıştır. Klasik anlayış, devlete biçtiği rol çerçevesinde liberal ekonomi anlayışının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Teorinin toplu pazarlığı sadece bireysel iş sözleşmelerinin toplu şekilde gören anlayışı ve çatışmayı ya da uzlaşmama durumunu yeterince konu etmeyen içeriği bu yaklaşımın uygulandığı ülkeleri başka arayışlara itmiştir. Devletten daha enerjik bir rolün beklenmesi de yaklaşıma olan ilginin azaldığını göstermektedir.

Bu noktada tartışılması gereken husus, devletten daha enerjik bir rol üstlenmesinin beklenmesinin nedenleri ve hangi aşamada söz konusu olduğudur. Devletin uzlaşmama durumunda kural koymak noktasında mı, yoksa çeşitli güç dengesizlikleri sonucu oluşan ekonomik sıkıntılar noktasında mı enerjik bir rol üstleneceği önemlidir. İlk durumda devlet, zaten kendi görevi olarak addedilen ve neredeyse hiçbir ideolojinin itiraz etmediği kanun koyma görevini icra edecektir. Ancak klasik anlayışın belirttiği toplu pazarlığın, ekonomik gerçeklerden uzakta sonuçlar doğurması sonucu devletin bir rol üstlenmesi söz konusuysa, devletin bu dengesizliği gidermek adına bir tarafa omuz vermesi söz konusudur ki bu durum klasik anlayışın toplu pazarlık tanımlamasına aykırıdır.

Klasik anlayış, liberalizmin özgürlükçü anlayışını benimseyen ve devlete bu anlayış çerçevesinde rol biçen bir teoridir. Devlete kural koyucu ve hakem rolünü öngören anlayış, toplu pazarlık hakkında da sınırlı görüşlere sahiptir. Toplu pazarlığı sadece bireysel sözleşmelerin toplu hali olarak görmek ve endüstri ilişkilerinde toplu pazarlığın işlememesi durumunda devleti göreve çağırmak, teorinin dar çerçevedeki öngörülerini oluşturmaktadır.

Endüstri ilişkilerinin en çok bilinen ve literatürde en çok konu edilen kuramı olan sistem teorisi, Amerikalı sosyolog Talcott Parsons'un sosyal sistem yaklaşımından türetilmiştir⁴. Dunlop, Parsons'un sosyal sistem yaklaşımından esinlenerek endüstri ilişkilerini sanayi toplumunun bir alt sistemi olarak görür. Sistem Teorisi, üç temel aktör grubundan bahsetmektedir; Çalışan ve örgütleri, yöneticiler ve örgütleri ile çalışanlardan ve çalışma şartlarından sorumlu hükümet kuruluşları⁵.

³ Mete Çetik – Yüksel Akkaya, **Türkiye'de Endüstri İlişkileri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 18.

⁴ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 87.

⁵ Abdulkadir Şenkal, "Dunlop'un Sistem Teorisi Nedir ?", www.calisma.org, s. 1. Erişim Tarihi: 01.12.2009.

Sistem teorisinde endüstri ilişkileri, endüstri ilişkilerini oluşturan tarafların belirli durum ve koşullar altında, işyerini ve çalışanlar topluluğunu yöneten kuralları koymalarıyla oluşmaktadır. Bu kuralların ortaya çıkmasını etkileyen bir öge de ideolojidir. Dunlop sistem teorisinde ideolojiyi önemli bir yere oturtmuştur. Dunlop'a göre ideoloji, endüstri ilişkilerinde her aktörün yerini ve rolünü, aktörlerin sistem içinde diğerlerine karşı tutumunu belirleyen bir görüşler bütünüdür⁶. Bu tanıma göre endüstri ilişkileri sisteminin bir aktörü olan devletin de ideolojisi söz konusudur. Bu tanımdan hareketle yola çıkan çalışma, bahsedilen ideolojinin, endüstri ilişkilerine etkilerini anlamaya çalışmakta ve bu etkinin ekonomik hayata olan yansımalarına değinmeyi amaçlamaktadır.

Sistem teorisinde devlet, ideolojisi olan bir unsur olarak tanımlanmıştır. Buna göre her üç aktörün ideolojisinin benzerlik gösterdiği ölçüde endüstri ilişkileri sisteminde kurallar koyulabilir. Bu yüzden teorinin devlete biçtiği rol, diğer iki aktöre biçtiği rolden fazla veya eksik değildir. Aktörlerin saygınlığı, durumları ve otorite kaynaklarına sızma olanakları sistemi biçimlendirmektedir⁷. Dunlop sistem teorisinde kural oluşmasını sağlayan ortak ideolojiye örnek olarak İngiltere'de uygulama bulan endüstri ilişkilerine devletin asgari müdahalesini öngören gönüllülük ideolojisini vermektedir⁸. Bu kavramsal çerçevesi bağlamında teori, devleti diğer aktörler ile aynı güç seviyesinde konumlandırmış ancak ideolojisi ve uyumu çerçevesinde belirleyiciliğinin farklılaştığını vurgulamıştır. Devletin rolü teoride belirtildiği üzere diğer iki aktör ile aynıdır, ayrıca bir kural koyucu veya hakem rolü tanımlanmamıştır.

Endüstri ilişkileri teorilerinden bir başkası, Allan Flanders, Alan Fox ve Hugh Clegg tarafından siyaset bilimindeki çoğulculuk teorisiyle, Dunlop'un sistem teorisinin birleştirilmesi sonucu oluşturulan Çoğulculuk (Kurumsal Yaklaşım) Teorisidir⁹. Teorinin temelinde toplumun birbirleriyle çatışan meşru çıkarları olan farklı çıkar gruplarından meydana geldiği varsayımı yatmaktadır¹⁰.

Bu yaklaşıma göre, çıkar grupları arasında daha fazla ücret ve daha fazla kar elde etme isteği çatışmanın kaynağını oluşturmaktadır¹¹. Bu sorunun kaynağında ise tam istihdam durumunda sistemin bir aktörü olan işverenlerin gücünün azalması yatmaktadır. Bununla beraber teori yönetime katılmanın ya da devletin yasal düzenlemeler yapması gibi tedbirlerin

⁶ Şenkal, **a.g.m.**, s. 4.

⁷ Çelik – Akkaya, **a.g.e.**, s. 19.

⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 88.

⁹ Banu Uçkan – Deniz Kağnıcıoğlu, **Endüstri İlişkileri**, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 829, Eskişehir, 2004, s. 51.

¹⁰ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 98.

¹¹ Çelik – Akkaya, **a.g.e.**, s. 22.

endüstri ilişkilerinde istikrarı sağlayamayacağı çünkü bu gibi durumların toplu pazarlığın etkinliğini azaltacağı öngörmüştür¹².

Çoğulcu bir toplumda temel hedef, devletin müdahalesi olmadan toplumsal bütünleşmeyi sağlamak ve korumaktır. Kurumsal yaklaşımçılar, devlet müdahalesinin toplu pazarlıkta bir tarafın diğer taraf üzerinde haksız bir üstünlük sağlamasını önlediğini ileri sürmektedir¹³. Buna göre eğer taraflar toplu pazarlık mekanizmasını gerektiği gibi kullanıyorsa, devletin müdahalesine gerek kalmamaktadır. Ancak, çoğulcu yaklaşımda tarafların toplu pazarlık sonunda anlaşamamaları ve ortaya çıkan çatışmayı çözmesi için işaret ettikleri kurum devlettir. Bu durum devletin kural koymasına gerek olmadığı ancak çatışma durumunda bir jandarma veya bekçi gibi ortaya çıkarak, çalışma hayatına ilişkin prensipleri belirlemesi anlamını doğurmaktadır.

Teorinin devlete biçtiği rol, liberal anlayışın uzantısı şeklinde değerlendirilebilir. Teoriye göre devletin kural koymasına gerek yoktur, ancak toplu pazarlık mekanizmasının işveren ve işçi taraflarınca yeterli düzeyde işletilemediği anda ortaya çıkan çatışma durumunda sisteme müdahil olması gerekmektedir. Küresel ekonomik krizde devletin bazı kurumlara ve şirketlere kaynak aktarması, teorinin öngördüğü müdahale şeklinin bugün gerçekleşen bir uygulaması olarak yorumlanabilir. Çoğulcu yaklaşım, yeni bir alternatif olmaktan çok, kapitalist sistemin devamını sağlamayı amaçlayan bir yaklaşımdır¹⁴. Bu nedendir ki, teorinin devlete biçtiği rol özgürlükçü bir anlayış sonunda çatışma durumunda devreye girerek, bir unsuru olmadığı endüstri ilişkileri sisteminin kurallarını belirlemektir.

Endüstri ilişkileri kuramlarından bir diğeri de sosyolojik kuramdır. Sosyal hareket teorisi olarak da adlandırılan teori, sosyologların endüstri ilişkilerine olan ilgisinin artması sonucu ortaya çıkmıştır¹⁵. Genel olarak sosyologların aktörler arasındaki ilişkilerin incelendiği ancak işletmelerin içindeki ilişkinin incelenmediği argümanından hareketle geliştirdikleri teori, bu yaklaşımı nedeniyle endüstri ilişkilerinin unsurlarının birbirleri arasındaki ilişkiye çokça yer vermemiştir.

Max Weber'in sosyolojik yaklaşımlarının uzantılarının fark edildiği teoride, davranış, kişinin davranışa yüklediği anlamın bir ifadesi olarak sosyal bir obje olarak tanımlanmıştır¹⁶. Bu gibi yaklaşımları dolayısıyla teori, sistem teorisine getirilen eleştirilerin

¹² Yıldırım, a.g.e., s. 98.

¹³ Uçkan – Kağnıcıoğlu, a.g.e., s. 53.

¹⁴ David Farnham – John Pimlott, **Understanding Industrial Relations**, Littlehampton Book Services, London, Mart 1983, s. 9.

¹⁵ Çelik – Akkaya, a.g.e., s. 24.

¹⁶ Uçkan – Kağnıcıoğlu, a.g.e., s. 49.

öncülüğünü yapmakta ve sistem teorisinin aktörleri çok statik algılayan anlayışını tamamlamaktadır.

Sosyolojik kuram veya sosyal hareket teorisi, endüstri ilişkileri teorilerinden daha önce bahsedilen nedenlerden dolayı farklılaşmaktadır. Bu nedenle, aktörlerin rolleri konusunda detaylı açıklamalar içermemektedir. Ancak bu durum devletin rolünün önemsenmediği veya gereksiz addedildiği anlamına gelmemektedir. Teoriye getirilen eleştiriler değerlendirildiğinde, teorinin sosyologlar tarafından geliştirilmesi nedeniyle daha çok davranışların nedenleri üstünde durulduğu ve bu yüzden aktörlerin rollerini yeterince açıklamadığı görülmektedir.

Endüstri ilişkileri literatüründe kendisine geniş yer bulan Marksist teori, bir sosyal değişme teorisidir ve kaynağına emek ile sermaye arasındaki sınıf çatışmasını yerleştirir. Toplumsal ilişkilerin üretim ilişkileri çerçevesinde şekillendiğini belirten teori, endüstri ilişkilerinin üretimin sosyal ilişkilerden türediğini ve bu yüzden toplumsal ilişkilerden soyutlanamayacağını söyler¹⁷.

Sistem yaklaşımı aktörlere, çoğulcu yaklaşım grup çıkarlarına önem verirken Marksist Teori sınıf kavramı üzerine yoğunlaşmaktadır¹⁸. Marksist teori, ortaya atıldığı günden bu yana pek çok tartışmanın konusu olmuştur. Bazı kesimlerce ütopya olarak nitelendirilen teori, bazılarınca da kapitalizmin yoksullaştırdığı kesimlerin mutlak zaferi ve en önemli alternatif olarak kabul görmüştür.

Marksizm direkt olarak bir endüstri ilişkileri teorisi olmamakla birlikte, temelinde belirttiği sınıf kavramının dayandığı işçi olgusu nedeniyle endüstri ilişkileri ile yakından ilgilidir. Marksizm'e göre emek ile sermaye arasındaki güç ilişkisi endüstri ilişkilerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Emek ile sermaye arasındaki güç ilişkilerinin ve çatışmanın sonucunda ücret işçiliği ve endüstri ilişkileri ortadan kaldırılacaktır¹⁹.

Marx'a göre sendikalar sadece iktisadi organizmalar değil, politik işlevi de olan sınıf örgütleridir²⁰. Marx kapitalizmin ortadan kaldırılmasında sendikalara büyük görev yüklemektedir. Toplumu iki sınıfa ayıran Marx, emeğin sermaye karşısında zafer ilan edeceğine ve sınıfsız toplum düzenine geçileceğine inanmaktaydı²¹. Bu yüzden hem genel olarak teorisinde, hem de endüstri ilişkilerine yaklaşımında emek ve sermaye arasındaki mücadeleye ve kendince bunun sonucunda oluşturulacak yeni düzeni açıklamaya çalışmıştır. Bu yüzden diğer endüstri ilişkileri kuramlarından farklı olarak, endüstri ilişkilerinin

¹⁷ Yıldırım, a.g.e., s. 128.

¹⁸ Uçkan – Kağnıcıoğlu, a.g.e., s. 46.

¹⁹ Yıldırım, a.g.e., s. 130.

²⁰ Çelik – Akkaya, a.g.e., s. 26.

²¹ Todd G. Buchholz, **Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler**, Adres Yayınları, 2005, Ankara, s. 158.

unsurlarını hem daha değişik tanımlamış, hem de farklı roller yüklemiştir. Buna göre toplumu emek sahibi işçiler (proleterya) ve sermaye sahibi (burjuvazi) olarak ikiye ayıran Marx, endüstri ilişkilerinde devleti bir unsur olarak tanımlamamıştır. Bu iki unsur arasındaki çatışmayı ve çatışmanın sonunda proleteryanın egemenliğini öngören Marx'a göre, sendikalar bu süreçte önemli roller üstlenecektir. İktidar bu iki sınıfın mücadelesi sonucunda elde edilecektir. Bu yüzden kapitalizmi, sosyalizme geçişte bir evre olarak gören Marx'a göre iktidar zaten burjuvazinin yani sermayenin elindedir²². Buna göre ekonomik bakımdan egemen olan yani artı değere el koyan başlıca sınıfın devleti de kontrol ettiği görüşü Marx tarafından kabul görmektedir²³. Daha önce de değinildiği üzere bu tespit, tarihsel gerçeklere dayanmaktadır. İlk çağlardan beri, devleti yöneten veya devlet olarak görülen kesimin hâkimiyetindeki bir yerde artı değer toplandığı görülmektedir.

Marx kapitalizmi, sosyalizme geçiş aşamasında bir evre olarak görmektedir. Buna göre devlet Marx'a göre bir unsur değil, sermaye tarafından oluşturulmuş bir kurumdur. Bu nedenle diğer endüstri ilişkileri teorilerinden farklı olarak, teoride devlet bir unsur olarak tanımlanmamış ve devlete endüstri ilişkilerinde herhangi bir rol biçilmemiştir. Bu nedenle Marksist Teoride devletin yeri değil, devlete egemen olma sürecindeki çatışma ve toplumun sınıfsal yapısı önemli yer tutmaktadır.

Bu noktada neo – korporatist teoriden bahsedilecek ancak öncelikle, korporatizm üstünde durularak, neo – korporatizm'in ortaya çıkış süreci ve nedenleri değerlendirilecektir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik büyüme ve tam istihdamın hedeflendiği ülkelerde, ortaya çıkan korporatizm anlayışı, sendikaları kalkınma ve ekonomik büyümenin önemli bir unsuru olarak görmüştür²⁴. Bu anlayışın benimsendiği ülkelerde endüstri ilişkilerinde devletin üstlendiği rol, sendikalar lehine, yüksek ücret yanlısı ve talep yaratıcıdır. Bu dönemde devlet, endüstri ilişkilerinde düzenleyici, yönlendirici ve ekonomideki pozisyonu gereği aktif bir taraf rolü üstlenmiştir²⁵.

Bu dönemde, çalışmanın konusunu oluşturan ideolojik devlet, sendikalara kendi ideolojisi gereği bir anlam yükleyerek, sendikal hakların önünü açmış ve ekonomi politikalarının hareket noktası olarak sendikaları görmüştür. Ancak ekonomi politikaları için kendisine gerekli kitleyi hakimiyeti altına almayı da hedeflemiştir. Bu nedenle aslına bakılırsa endüstri ilişkilerinin dengesi, devletin ideolojisi sebebiyle değişmiştir. Bu dönemde

²² Uçkan – Kağnıcıoğlu, **a.g.e.**, s. 48.

²³ Burçak Özoğlu, "Devlet Fabrikaya Girince: Kapitalist Devlet ve Emek Süreçleri", Mülkiye Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 239, 2003, s. 1.

²⁴ Uçkan – Kağnıcıoğlu, **a.g.e.**, s. 56.

²⁵ Ahmet Selamoğlu, **İşçi Sendikacılığının Gücündeki Değişim (Gelişmeler, Nedenler, Eğilimler)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 31.

ortaya refah devleti, sosyal devlet kavramları çıkmıştır. Devlet, ideolojisini değiştirmek suretiyle endüstri ilişkilerindeki hakem rolünü, taraf rolü ile ikame etmiş ve bu doğrultuda ekonomi politikaları da değişiklik göstermiştir.

Bu dönemde uygulanan talep yanlı ekonomi politikaları, yüksek ücrete dayalı, devletin piyasalara müdahalesini öngören Keynesyen politikalar ve endüstri ilişkilerinde devletin değişen tutumunun ekonomi politikalarındaki yansımasıdır. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, ekonomik politikalarındaki bu değişikliğe yol açan net olarak devletin endüstri ilişkilerindeki ideolojisini değiştirmesi olmakla beraber, buna yol açan nedenler sosyal ve özellikle ekonomik nedenlerdir. 1929 Ekonomik bunalımına çözüm bulamayan liberal ekonomi politikaları ve İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan devletlerin sanayileşmeye yeniden hız vermesi bu ideoloji değişikliğine neden olan bazı etkenlerdir.

Neo – Korporatist teori, geniş anlamda toplum ile devlet arasındaki ilişkileri, endüstri ilişkileri bakımından ise, sistemin aktörlerinden işçi ve işveren örgütlerinin birbirleri ve hükümet yani devletle olan ilişkilerini sorgulamaktadır²⁶. Bu sorgulamanın dayandığı temel nokta, korporatizm anlayışının sonucu olarak ekonomide önemli bir rol üstlenen devletin, işçi ve işveren sendikaları ile ilişkisinin değişmesidir. Bununla beraber, işveren olarak da endüstri ilişkilerinde boy gösteren devletin taraflardan birini ekonomik ideolojisi dolayısıyla, diğerini ise kendisi de bizzat aynı rolle endüstri ilişkilerinde var olduğu için korumasıyla endüstri ilişkileri ılımlılaştıran bir çizgi göstermiştir²⁷. Bu süreçte ortaya, sistemdeki aktörlerin birbirleri ile çatışmasını değil, kanuni düzenlemelerle ayrıcalıklı bir hale bürünmüş örgütlerin, devletin de aynı gemide olduğu ve ekonomik politikaların da devletin işveren olarak bulunduğu bir çerçevede oluştuğu ortamda, kurumsallaşmış ilişkiler yürütmesi çıkmıştır.

Ancak bu durum, sendikaların kendi iç dengelerinin de bozulmasına yol açmıştır. Korporatizmin ekonomik kalkınmada fazlaca rol biçtiği sendikalara karşı hegomonik tutumu, çoğulcu anlayıştan (kuramsal yaklaşım) kopuşlar yaşanması, devletin edilgen bir ekonomik anlayıştan daha etkin ve müdahaleci bir ekonomik role bürünmesi sonucu oluşan yeni durum neo – korporatizm ile açıklanmaya çalışılmıştır. Neo – korporatizmin kuramsallaşması sürecinde yapılan ampirik çalışmalarda, ortaya farklı sonuçlar çıkmıştır. Korporatizmin bazı ülkelerde bir kontrol aracı olarak kullanıldığı ancak sanayileşmiş ülkelerde ise korporatist uygulamaların kapitalist sistemin sorunsuz devamını sağlamak üzere uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır²⁸. Buna göre korporatizmin uygulanması da

²⁶ Çelik – Akkaya, **a.g.e.**, s. 29.

²⁷ Uçkan – Kağnıcıoğlu, **a.g.e.**, s. 57.

²⁸ Çelik – Akkaya, **a.g.e.**, s. 30

ideolojik tavırla yakından ilgilidir. Kapitalist ekonomi anlayışının benimsenmesi halinde korporatizm, kapitalizmin yeterli talebin yaratılamaması veya talebin efektif hale getirilememesi sorununu çözümede etkin olarak kullanılabilmesi görülmekle beraber, sosyalist bir anlayışın benimsenmesi halinde korporatizmin sendikaları denetim altına almanın bir yöntemi olarak da kullanılabilmesi görülmektedir. Bu noktada ortaya çıkan sonuç, devletin benimsediği ideolojinin endüstri ilişkilerine ve dolayısıyla ekonomik yaşama şekil verdiğidir.

Neo –korporatizm ılımlı bir endüstri ilişkileri sisteminin yaratılması, küreselleşme olgusunun etrafında şekillenen sendikaların üye kaybının yaşanması ve devletin müdahil olduğu endüstri ilişkileri sürecini ve ekonomik hayatı açıklaması bakımından oldukça önemlidir. Bu doğrultuda literatürde neo – korporatizm ve neo – korporatizmin sürüp sürmediğine ilişkin tartışmalar oldukça fazladır. Endüstri ilişkilerinde devletin rolünün en çok incelendiği ve bu olgu üzerine inşa edilen bir teori olması bakımından neo – korporatizm diğer endüstri ilişkileri teorilerinin devleti algılama biçiminden ve biçtiği rolden oldukça farklılaşmaktadır.

Dünya'nın geçtiği süreçlerle beraber endüstri ilişkilerinin yaşadığı değişimler sonucu, endüstri ilişkilerini açıklamaya çalışan teorilerde değişiklik göstermiştir. Neo – korporatizmin etkin olduğu endüstri ilişkileri uygulamalarından, daha çok ekonomik krizler ve stagflasyon olgusuna çare bulunamaması gibi nedenlerle devletin ekonomik hayattan mümkün olduğunca çekildiği, düşük ücretin ve rekabetin önemli olduğu insan kaynakları yönetimi uygulamalarına doğru yönelme başlamıştır. Bu geçişin nedenleri başlı başına bir araştırma konusu olmakla beraber, belirtilmesi gereken husus, bu geçişin nedenleri arasında ekonomik nedenlerin daha etkin rol oynadığıdır. Yani geçiş bu kez devletin endüstri ilişkilerinde ideolojisini değiştirmesi nedeniyle değil, ekonomik sistemde yaşanan durgunluk ve stagflasyon olgusuna çare bulunamaması sonucu yaşanmıştır. Bu gelişmeler bir kez daha devletin ideoloji değiştirmesini ve özellikle kendi etki alanında tuttuğu sendikalara olan tutumunun ciddi biçimde değişmesini sağlamıştır.

İnsan kaynakları yönetimi anlayışı bu anlamda, endüstri ilişkilerinin en önemli aracı olan toplu pazarlığın, bireyi önemsizleştiren etkilerini öne çıkarmakta ve bireyi motive etmekte yeterliliğini ve istihdam edilebilirliğini kullanmaktadır. İnsan kaynakları yönetimi anlayışı, sırtını bu anlamda liberalizme ve serbestlik anlayışına dayamakta ve bu yoldan hem ekonomik sistemle paralel bir anlayış yürütmekte, hem de ücretlerin standardını verimliliğe bağlamaktadır. Buna göre, ücretler toplu pazarlıktaki güç ilişkilerine göre değil, bireylerin performanslarına ve yarattıkları artı değere göre belirlenmektedir.

Tarihi gelişim sürecinde liberalizmin dünyaya yeniden egemen olması sonucu, devletin ekonomik hayattaki rolü de sorgulanmaya başlamıştır. Endüstri ilişkilerinde ise zaten güç kaybeden sendikaların, ekonomik hayatı zora sokan politikaların sebebi olarak gösterilmeleri ve diğer başka nedenlerle (özellikle küreselleşme) denge bozulmuştur. Devlet tekrar liberalizmin benimsediği tanımına geri dönmekte ve endüstri ilişkileri yeniden bu kez küreselleşme, rekabet ve insan kaynakları anlayışı çerçevesinde şekillenmektedir.

İnsan kaynakları yönetimi anlayışı, temeline insan ögesini yerleştirmekle beraber, esneklik, etkinlik, toplam kalite gibi kavramlar etrafında şekillenerek, ekonomik politikaların endüstri ilişkilerine yansımaları ifade etmektedir. İnsan kaynakları yönetimi anlayışında, devlet sadece kanuni düzenlemeleri yaparak, insan kaynakları yönetiminin yasal çerçevesini çizmekle yükümlü bir konuma yerleştirilmiştir. Bu noktada bireyciliği öne çıkaran anlayış, sendikaları hem ekonomik sıkıntıların kaynağı, hem de bireyselliğin önündeki ideolojik bir engel olarak görmektedir.

Marksist anlayışa benzer şekilde, insan kaynakları yönetimi anlayışı da belirli ideolojik hedefler doğrultusunda bir anlayışı benimsemiştir. Bu doğrultuda devlete liberal anlayışın yüklediği görevleri yükleyen insan kaynakları yönetimi, ekonomik hayatın müdahaleci olmayan bir devlet, rekabet anlayışının geliştirilmesi ve küreselleşme ile piyasa ekonomisini net bir hedef olarak belirlemiştir. Bu hedefe ulaşma noktasında devlete biçtiği rol de oldukça sınırlı ve sadece hakem, hatta gözlemci rolüdür.

Devletin Endüstri İlişkileri Sistemindeki Rol ve Tutumunun Belirleyicileri

Devletin endüstri ilişkilerindeki rol ve tutumunun belirleyicilerinin ne olduğu sorusu daha çok ekonomik gelişmelere paralel bir cevap bulmaktadır. Daha önce de değinildiği üzere, devlet eğer ideolojisini değiştirmiş ve endüstri ilişkilerindeki tutumunu gözden geçirmişse, bunun altında muhakkak ekonomik bir neden yatmaktadır. 1929 Ekonomik Bunalımı, 1970 Dünya Petrol Krizi, keynesyen politikalar sonucu ortaya çıkan stagflasyon olgusu ve bu duruma çözüm bulunamaması bu nedenlerden bazılarıdır. Bununla beraber bazı sosyal değişimler ve teknolojik ilerlemeler de devletin ideolojisini değiştirmesine neden olabilmektedir. Bu sosyal değişimlerden en önemlileri tüketicinin zevk ve algısındaki değişim ile tabii ki küreselleşmedir.

Küreselleşme, 1960'lı ve 1970'li yılların işçi hareketlerindeki mücadeleci dönemden, 1980'lerde ve 1990'larda uluslararası rekabetin arttığı, verimlilik ve ekonomik

etkinliğin önem kazandığı bir döneme geçiş sürecinde ortaya çıkmış bir kavramdır²⁹. Bu nedenle küreselleşmeye bazı kesimlerce, bu tarihsel rastlantı sonucu fazlaca anlam yüklenebilmektedir. Çalışmanın konusu itibarıyla küreselleşmeye olan bakış açıları sorgulanmayacaktır. Ancak devletin endüstri ilişkilerindeki tutum ve rolüne küreselleşmenin etkileri değerlendirilecektir. Bu noktada küreselleşme ile diğer ekonomik ve sosyal gelişmelerin etkileri birbirinden ayrı düşünülecektir. Küreselleşmeye neden olan ve devletin rolünün değişmesini sağlayan etkenler ise devletin endüstri ilişkilerindeki rolünü değiştirmeye zorlaması bağlamında sorgulanacaktır.

Küreselleşme ekonomileri uyum sağlamaya zorlamaktadır. Bu çerçevede bazı kesimler ve özellikle sendikalar, küreselleşmenin nimetlerinden yararlanmak adına törpülenmektedir³⁰. Bu süreç devletin ideolojisinin değişmesine neden olanın aslında küreselleşme değil, küreselleşme ile birlikte hız kazanan tüketim anlayışlarındaki değişimi ve küresel rekabet olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda devlet küresel ekonomiye adapte olmak, küresel rekabette söz sahibi olmak için geleneksel endüstri ilişkilerinin bazı temel enstrümanlarında değişim sağlamak amacındadır. Sendikalaşmada yaşanan düşüş, sosyal diyalog gibi yeni enstrümanların ortaya çıkışı bu sürecin bir sonucudur. Sendikalı işgücünün sayısının dramatik bir şekilde azalması, devletin ekonomik hayattaki rolünün azalması ve kapitalizmin evrensel bir ekonomik sistem olma niteliği kazanması tamamıyla küreselleşmeye bağlanamayacak, ancak küreselleşmenin etkisi de göz ardı edilemeyecek değişimlerdir.

Küreselleşme, küreselleşme yanlılarının da hayal ettiğinin ötesinde bazı değişimleri ortaya çıkarmıştır. Bu değişimlerden en önemlisi ve literatürde en çok tartışılanı, küreselleşmenin ulus – devletler üzerindeki etkileridir. Küreselleşme taraftarlarının başlangıçta öngörmediği ancak küreselleşmenin devleti de piyasalaştırdığı ve çok uluslu şirketler vasıtasıyla siyasi otoriteyi etkiler konuma geldiği açıktır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de vurgulandığı üzere, ekonomik olarak hâkim sınıf, devlete de hâkim olma çabası içinde ve gücündedir. Küreselleşme ve çok uluslu şirketler yoluyla, ekonomik kararlar artık devletin egemenliğinin dışındaki güçler tarafından verilebilmektedir. Ancak küreselleşmeyi tüm bunların altında yatan neden olarak görmek güçtür. Küreselleşme ile bu olgular arasında korelasyon bulunmakla beraber, asıl nedenin devletin hem ekonomik hayatta, hem de endüstri ilişkilerindeki rolünün değişmesinin yattığı göz ardı edilmemelidir.

²⁹ Banu Uçkan, “Küreselleşme ve Devletin İş Piyasasındaki Rolü”, Çimento İşveren Dergisi, 12-2, Mart 1998, s. 5.

³⁰ Antonio C. Asper, “Role of Government in Improving Industrial Relations”, Furthering Workers’ Welfare Whilst Improving Labor Productivity and Increasing Firms’ Competitiveness: New Role of Government in Improving Industrial Relations 22.11.2001, Manila, s. 5.

Küreselleşmeyi bir felaket, emeğin önündeki en büyük engel veya kapitalizmin yeni silahı olarak görmek fazlaca ideolojik bir yaklaşımdır. Küreselleşme; bilginin hızlı dolaşımını, araştırma geliştirme çalışmalarının tüm dünyayı kapsar şekilde geliştirilmesini, bilgiye ulaşmanın oldukça kolaylaştığı bir dönemi başlatması bakımından olumlu etkileri olumsuz etkilerinden görece fazla olan bir olgudur. Ancak küreselleşmenin ve küreselleşme ile birlikte artan rekabetin körüklediği teknolojik yeniliklerin emek, istihdam ve ücretler üzerindeki etkileri küreselleşmenin değil, küreselleşmenin getirdiği yeni olguların etkileridir. Ancak bu noktadan sonra geriye dönüş kolay gözükmemektedir. Bu kolay olmama durumu dünyanın geçirdiği ekonomik şartlar açısından söz konusudur.

Küreselleşmenin ekonomilere en açık katkısı, bilginin üretilme hızının gelişmesi sonrası, üretilen bilginin hemen kullanılmasını gerekli kılmasıdır. Buna göre bir ülke ürettiği bir bilgiyi kullanmayıp saklarsa, bir başka ülkenin bu bilgiyi piyasaya sunması, üretilen bilginin kullanılmasını oldukça aşan bir maliyete ulaşacaktır. Araştırma geliştirmeye harcanan bütçelerin oldukça artması sonucu, artık bilgiyi saklamak söz konusu değildir. Bu gelişmeler sonrası sanayi toplumunun gerektirdiği emek tipi de yerini küreselleşmenin ve bilginin gerektirdiği insan tipine bırakmıştır. Sanayi devrimi sonrası vasıf düzeyi düşük emek ön plana çıkmıştır. Ancak bilgi toplumu bilgi üreten ve üretilmiş bilgiyi kullanabilecek vasıf düzeyinde emek gerektirmektedir. Bu da geleneksel endüstri ilişkilerinin ve sendikaların talepkarı mavi yakalıların da emek piyasalarında sayılarının azalmasına neden olmuştur.

Küreselleşme ile geline bu süreçten sonra, tekrar fordist üretim tekniğine veya o dönemki tüketici ihtiyaçlarına geri dönülmesi söz konusu değildir. Bu gelişme sendikalar ve onların talepkarları ile değil, ekonomik konjonktürün ve ideolojik tutumların bir sonucudur. Bununla beraber tüketicilerin de kapalı ekonomileri ya da yığın üretiminin standardının peşinden koşabileceğini hayal etmek çok da olası değildir. Ancak bu noktada belirtmek gerekir ki, BBC'nin Berlin Duvarı'nın yıkılışının 20. yıldönümü vesilesiyle yaptırdığı anketin sonuçları, piyasa ekonomisinin düzgün işlediğine ilişkin görüşlerin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Ankete katılan 27 ülkeden 29 bin kişinin sadece %11'i piyasa ekonomisinin düzgün işlediğini düşünmektedir. Bununla beraber %51'lik bir oran kapitalizmin denetim altına alınmasını ve reforme edilmesini talep etmektedir³¹. Bu husus akla küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin sonucunda tüketimi oldukça çeşitlenen ve birçok ürünü oldukça ucuza temin edebilen ülke vatandaşlarının bu yaklaşımının altında neler yattığı sorusunu getirmektedir.

³¹ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8347409.stm>, erişim tarihi: 20.12.2009.

Küreselleşmenin dışında ekonomide ve endüstri ilişkilerinde devletin rol ve tutumunu belirleyen bir diğer olgu iktisadi politikadır. İktisadi politikanın belirlenmesi daha önce de değinildiği üzere sadece devlet veya hükümetlerin tercihleri ile şekillenememektedir. Ancak iktisadi politikanın belirlenmesinde tercih edilen anlayış devletin rolünü de belirlemektedir.

Dünyada hakim ekonomik anlayış kapitalizmdir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılması, Berlin Duvarı'nın yıkılmasını izleyen süreçte dünya tek kutuplu bir hale gelmiş ve ekonomi politikaları da kapitalizm doğrultusunda şekillenmiştir. Bu süreç küreselleşme olgusu ile birleşince, kapitalizmin temeli olan piyasa, dünya ölçeğinde belirlenmiştir. Piyasa ekonomisinin benimsendiği ülkelerde ise, piyasaya devletin müdahalesi meselesi ön plana çıkmış ve iktisadın en eski sorunu olan müdahalecilik ve piyasa ekonomisi kavgası yeniden ateşlenmiştir³².

Bahsedilen dönem tarihi süreçte üç büyük lider yetiştirmiş ve ekonomilerin liberalleşme sürecini hızlandırmıştır. Amerika'da Ronald Reagan, İngiltere'de Margaret Thatcher ve nihayet Türkiye'de Turgut Özal, bu süreçte yükselen üç liderdir ve her üçü de keynesci sosyal devlet anlayışından kendi adları ile anılan Reaganizm, Thatcherizm ve Özalizm anlayışlarına geçişi sağlamışlardır³³.

Bu üç liderin ekonomide devletin rolünü azaltan, özelleştirmelere hız veren ve özellikle İngiltere'de sendikaların etkinliğinin düşürülmesine ve devletin piyasayı düzenleyici rolünün azaltılmasına yönelik politikaları liberal ekonominin ve piyasa anlayışının dünyada tekrar egemen hale gelmesinde önemli rol oynamışlardır. Dünyadaki hem siyasi, hem de ekonomik konjonktürün de buna çok müsait olması, piyasanın sosyal devlete karşı üstünlüğünü ilan etmesi sürecini tamamlamıştır.

1980'li yıllara denk gelen bu değişim sürecinin ortaya çıkardığı liberal anlayış, ne 1910'lu yıllardaki vahşi kapitalizme, ne de keynesyen politikalar karşısında devletin rolünün sınırlandırılmasını öngören kapitalizme benzemektedir. Öncelikle sosyal devlet anlayışının yerleştirdiği kuralları gevşetmeye ve hatta piyasa ekonomisi çerçevesinde devlete, hakemlik ve düzenleyicilik dışında da bir rol öngören sınırlı bir kapitalizm anlayışıdır³⁴.

Hayekçi liberal anlayışın devlet müdahalesine karşı çıkan tutumu bile, verilen hizmetten faydalanan bireyin bir ücret ödemeye razı edilemeyeceği ve rekabetçi teşebbüs

³² Mustafa Acar, **Piyasa Devlet ve Müdahale**, Ankara, Ekim, 2005, Orion Yayınevi, s. 33.

³³ Songül Sallan Gül, **Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa!**, İstanbul, Şubat 2004, Etik Yayınları, s. 203,227,259.

³⁴ Bernhard Ebbinghaus – Philip Manow, **Comparing Welfare Capitalism (Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA)**, Newyork, 2001,Routledge Publishs, s. 3.

tarafından üretilmeyecek mal ve hizmetlerin devlet tarafından yapılmasını öngörmektedir³⁵. Bu da ortaya çıkan yeni liberalizmin, vahşi kapitalizmden çok uzak, korporatizmin yarattığı ekonomik ikilemi aşmaya yönelik, içinde belli oranda devlet müdahalesinin de bulunduğu bir anlayış olduğunu göstermektedir.

Çalışma açısından tartışılan husus, bu noktaya gelinirken bazı ülkelerde yeni liberal anlayışa sahip yönetimlerin iktidara gelmesinde, bazılarında ise müdahaleci refah devleti anlayışından, yeni liberalizme ve devletin müdahalesinin sınırlandırıldığı bir anlayışa geçilmesinde korporatist dönemdeki sendikaların baskı altında tutulduğu, devletin işsizlikten sorumlu görüldüğü, kamu harcamalarının devlet bütçelerinde önemli bir kalem olduğu ve geniş bütçe açıklarının olduğu ekonomi politikalarının ne kadar etkili olduğudur. Ekonomi politikalarının bu yönde izlemesi ve küresel rekabetin ortaya çıkması sonrası, korporatizmin kısılcığında kalan devlet ve sendikalar, işverenlerin ücret artışlarını küresel rekabet sonrası fiyatlara yansıtamaması sonucu karlarda düşüş gözlenmiştir. Bu düşüş ekonomik ideolojinin de değişmesi ve parasalcı politikaların uygulanmaya başlanmasıyla devletin rolünün yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Devletin görevi artık tam istihdamı sağlamak değil, para arzını kontrol ederek enflasyonu sınırlamaktır. Sendikaların görevi ise toplu pazarlık yoluyla ücretleri tespit etmek suretiyle işsizliği belirlemek olarak ortaya çıkmıştır. Bu da literatürde çok tartışılan sendikaların gücünün azalması sonucunu doğurmuştur. Önemli bir belirleyici haline gelmekle beraber, belirli çizgiler dahilinde politika izlemek ve ekonomik politikanın bir uzantısı olmak sendikalar açısından sınırlı bir rolün tanımlayıcısıdır.

Devletin Endüstri İlişkilerindeki Rolünün Ekonomi Politikaları Açısından Değerlendirilmesi

Devletin endüstri ilişkilerindeki rolü, ekonomik hayattaki rolünü belirlemesi açısından önemlidir. Bununla beraber, daha önce bahsedildiği üzere devletin endüstri ilişkilerindeki rolü, liberalizmin veya sosyalizmin ilk aşamalarında teorik çerçevesinde betimlendiğinden oldukça farklıdır. Mevcut ekonomik sistemi adlandırmakta liberalizm, kapitalizm, sosyalizm veya sosyal devlet olarak adlandırılmasına rağmen, neo – liberal veya yeni liberalizm, neo – korporatizm veya neo – sosyal devlet kavramları dünyanın geldiği yeni düzende mevcut ekonomik sistemin tanımlanmasında farklı şekilde kullanılmaktadır. Bununla beraber, liberal anlayışın devlete endüstri ilişkilerinde ve ekonomik hayatta biçtiği

³⁵ Abdulvahap Uluç – Abdullah Çelik, “Hayek’in Liberal Düşüncesinde Birey – Devlet İlişkisi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Güz 2006, Cilt: 5, Sayı: 18, s. 137.

rol Adam Smith'in öngördüğü rolden çok uzak, sosyal devletin devlet algısı ise Karl Marx'ın teorisinden farklıdır.

Tanımlardaki farklılık, yaşanan süreçteki ekonomik krizlerin, stagflasyonun, dünyadaki siyasi değişikliklerin, genel olarak yaşanan tecrübelerin sonucu oluşmuştur. Bu oluşan yeni anlayışı isimlendirmek akademik boyutta ideolojik açıdan sınıflandırmaya yol açmakla beraber, yaşanan süreçteki değişimi anlamak bu süreci isimlendirmekten daha önemlidir. Yeni politikalar ve devletin ekonomik hayattaki rolünün tanımlanmasında kullanılan müdahaleci, liberal, refah ve sosyal tanımları ilişkilendirildikleri anlayışlardan farklılaşmış olabilmektedir.

Liberal veya piyasa anlayışını benimsemiş ülkelerdeki devlet algısı, bırakınız yapsınlar – bırakınız geçsinler anlayışından oldukça farklıdır. Bu anlamda sosyal devlet anlayışı da sosyalizmin tanımladığı devletten farklılık arz etmektedir. Bununla beraber bu farklılaşmaların temelinde yatan etken, daha önce değinildiği üzere dünyanın geçirdiği siyasi değişimler, tüketicilerin algı ve tercihlerindeki değişim, küreselleşme ve karşılaşılan ekonomik kriz ve durgunluktur. Bu açıdan bakıldığında ideolojik değerlendirmeler yapmak ortaya çıkan yeni anlayışı isimlendirme telaşına düşmektense bu değişimin altında yatan nedenleri anlamak ve eksik yönleri ortaya çıkan veya yeterli olmayan yanları fark edilen sistemin bu eksikliklerini giderici politikalar üretmek devletlerin amacı olmalıdır.

Bu anlamda ekonomik ve sosyal trendler zaten bu yönlü şekillenmektedir. 1970 yılında Paul Samuelson'un, 1974'te Friedrich August Von Hayek'in ve 1976'da Milton Friedman'ın Nobel Ekonomi Ödülünü alması, dünyada değişen iktisadi politikaların ve bu isimlerin şekillendirdiği yaklaşımların ön plana çıkmasının bir sonucudur. Bu doğrultuda akademik bakış açısı bu anlayışların taraftarı olmayı değil, bu anlayışların eksik yönlerini ortaya koymayı ve çalışma açısından da bu anlayışların devletin rolüne olan etkilerini anlamayı önemsemektedir.

Devlet bir toplumun siyasal organizasyonunu, siyasal hukukunu yani siyasal barış atmosferini temsil eden kurumdur³⁶. Bu yönüyle devlet neredeyse tüm anlayışlarda ve ideolojilerde kendisine yer bulmaktadır. Bununla beraber devletin ekonomik hayattaki rolü ve toplumsal örgütlenmeye ilişkin fonksiyonları ideolojiler arasında farklılık göstermektedir. Kapitalizmin egemenliğini ilan ettiği 1980'li yıllardan itibaren devletin ekonomik hayattaki rolü, bekçi devlet anlayışından gelişkin, Hayekçi liberalizmin temel prensiplerini benimsemiş ve bununla birlikte piyasayı koruma temelinde şekillenen bir roldür.

³⁶ Vedat Bilgin, "Sosyal Devletin Geleceği", **Türk İş Dergisi**, Temmuz – Ağustos 2009, Sayı: 385, s. 39.

Milton Friedman kendi anlayışı çerçevesinde devlete kuralları değiştirmek için araçlar sağlamak, kuralların anlamı konusunda toplumdaki bireyler arasındaki farklılıkları uyumlu hale getirmek ve başka türlü oyunu oynayamayacak kişileri kurallara uymaya zorlamak olarak belirlemiştir³⁷. Parasalcı akımın öncüsü olan ve doktrinde önemli bir yere sahip Friedman'ın çerçevesinden bakıldığında, devletin rolünün öneminin bir kez daha altı çizilmiş olmaktadır. Korporatizm anlayışının benimsendiği dönemlerde önemli bir parçası olan devletin, Keynesyen politikalarla artan rolü, 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkan krizlere çözüm bulunamaması ve stagflasyon olgusu ile birlikte, parasalcı politikaların dünyada egemen hale gelmesi ancak devletin rolünün kısıtlanması ile anlamlı olacaktır³⁸. Bu yüzden gelişen ideolojik akımlar, bir önceki akımın önem verdiği değerleri de yıpratmak durumundadırlar. Bu durum devletin rolünün değiştiği ve sorumluluklarının arttığı veya azaldığı yeni durumun artıları ve eksileri ile değerlendirilmektedir.

Bununla beraber, sosyal devlet ve refah devletinin de endüstri ilişkileri, ekonomik hayat ve toplumsal yapıdaki değişimleri farklılaşmaktadır. Sosyal devletin refahı toplumsallaştırması ve refah devletinin toplumsal olanı sadeleştirerek bireyi özgürleştirme değişen ekonomik yapının sonucunda bu etkilerini kaybetmektedir³⁹. Ancak yine de algılayışlarındaki farklılık hem ekonomik hayatı, hem de toplumsal yapıyı değiştirmektedir.

Son olarak belirtilmesi gereken, devletin ekonomik hayatta veya endüstri ilişkilerindeki rolünün değişimi önemli sonuçlara yol açmakla beraber bu etkileri gözlemlemek bir süreç gerektirmektedir. Bu bağlamda “toplum diye bir şey yoktur”, “benim memurum işini bilir”, “yıkın şu duvarı” gibi dönemin en güçlü liderlerine ait söylemlerin toplumlarda derin etkiler bıraktığını söylemek doğru olacaktır.

SONUÇ

Endüstri ilişkilerinde devletin rolü, sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve sözleşme serbestliği ile sosyal ve refah devleti kavramları arasında uzanan geniş bir çerçeveye sahiptir. Bu bağlamda devletin endüstri ilişkilerindeki rolü ve bu rolün algılanışı ekonomik ve toplumsal yapıda önemli bir etkidir. Devletin endüstri ilişkilerindeki rolünün ise belirleyicileri farklılık arz etmektedir. Bu farklılık küreselleşmeden önce ülkelerin iç dinamikleri ve toplum yapıları ile yakından ilgiliyken, küreselleşme ve rekabet olgusunun

³⁷ Milton Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, Plato Film Yayınları, İstanbul, Nisan 2008, s. 34.

³⁸ P.B.Beaumont, **Change in Industrial Relations**, Routledge, Londra – New York, 1991, S. 225.

³⁹ Pierre Rosanvallon, **Refah Devletinin Krizi**, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2004, s. 40.

belirleyici hale gelmesiyle dünyaya egemen ekonomik yapı kapitalizm ile paralellik arz etmektedir.

Dünyanın geçirdiği siyasal ve ekonomik değişimler, kapitalizmi egemen ideoloji haline getirmiştir. Bu durum hem küreselleşmeyi, hem de piyasanın önemli hale gelmesi sonucunu doğurmuştur. Sınırların ortadan kalktığı bir ortamda ekonomik hayatın düzeni ve devletin ekonomik hayattaki yerinin yeniden tanımlanması gereklidir⁴⁰. Ancak belirtildiği gibi küreselleşmeyi sadece ideolojik açıdan algılamak ve toptan “kötü” adlemek mümkün değildir. Sanayi devrimi sonrası değişen toplum yapısının, küreselleşme ve küreselleşmenin gerektirdiği üretim yapıları ve teknoloji seviyesi sonrası yeniden bir değişim yaşayacağı açıktır. Bununla beraber bu değişimden tamamen küreselleşmeyi sorumlu tutmak, küreselleşmeye, küreselleşme yanlılarından bile fazla önem vermek olacaktır.

Bu doğrultuda devletin endüstri ilişkilerindeki rolünün değişimini toplumsal yapıda ve ekonomik gelişmelerde aramak daha rasyonel olacaktır. Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan kitlesel tüketim için yığın üretim anlayışı, hem üretim teknolojilerinin gelişmesi, hem de maliyetlerinin düşmesi sonucu farklılaşmıştır. Değişen üretim yapısı sonucu belirlenen tüketim taleplerindeki değişim, lüks talep ve bu talebe karşılık yüksek teknolojiyi gerekli kılmıştır. Bununla beraber sanayi toplumunun yapısı farklılaşmaya başlamıştır.

Bu süreçte dünyadaki siyasi gelişmelerde ekonomik yapıyı ve dolayısıyla ekonomik yapının gerektirdiği toplumsal yapıyı şekillendirmiştir. Bu doğrultuda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Berlin Duvarının yıkılması, ekonomik yapının tekleşmesini ve tek kutuplu dünyayı ortaya çıkarmıştır. Bu tarihten sonraki tüm gelişmeler liberal ekonominin ve kapitalizmin egemenliği altında yaşanmıştır. Ancak bu süreç bu gelişmelerin yaşandığı ülkelerde mutlu bir toplum yapısının oluşması sonucunu doğurmamıştır. Bununla beraber toplumsal yapıdaki farklılaşma durumu ekonomik hayat içinde farklı algılanabilmektedir. Sanayi ülkelerinin ekonomik dinamiğinin anlamlı biçimde, iç pazarlarının serbestleştirilmesine ya da kuralılaşmasına yöneldikleri andan önce daha canlı olduğu⁴¹, küresel ekonomik krizin çözümünde üretime yönelik önlemlerin alınması dolayısıyla kanıtlanmış olmaktadır. Reel ekonomi ile finans piyasaları arasındaki farklılık ekonomik durgunluğun en önemli göstergesidir.

Toplum yapısı açısından bakıldığında liberal anlayışın uç noktalarından topluma bakmak ve toplumu bireylerin toplamı olarak algılamak ne yazık ki piyasa mekanizmasına

⁴⁰ Özlem Özkıvrak – Dilek Dileyici, “21. Yüzyıldaki Eğilimler Doğrultusunda Türkiye’de Piyasa Ekonomisi ve Devlet”, www.canaktan.org/politika/liberal.../ozkivrak-piyasa-devlet.pdf, erişim tarihi: 01.12.2009.

⁴¹ Luciano Gallino, **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, Dost Kitapevi Yayınları, Ağustos 2007, Ankara, s. 78.

itaatten başka bir anlam taşımamaktadır. Ancak tüm ekonomik gerçeklikleri ve geçmiş tecrübeleri hiçe sayarak ideolojik tutum sergilemek de rasyonel olmamaktadır.

Tüm bunlar doğrultusunda, bulunduğumuz dönemde devletin endüstri ilişkilerindeki rolünün ekonomik hayattaki rolüyle beraber daraldığı ve ideolojisinin de değiştiği açıktır. Bu değişim ekonomik nedenlerle gerçekleşmiş ve dünyadaki siyasi konjonktür tarafından da desteklenmiştir. Korporatizme geçiş aşamasında, ilk olarak ideolojinin ve endüstri ilişkilerinde devletin rolünün değişmesiyle başlayan süreç, 1980'li yıllarda belirtilen diğer etkenlerin değişmesiyle devletin rolünün farklılaşması şeklinde gerçekleşmiştir.

Küresel ekonomik krizin atlatılması doğrultusunda alınan önlemlerin şekline bakıldığında, devletin ekonomik hayattaki rolünün yeniden tartışılmaya başlanacağı açıktır. Kapitalizmin krizi ve yeniden Marksizm söylemlerinin canlandığı konjonktürde, mevcut tartışmaları devletin rolü bakımından değerlendirmek gerekirse, kısa süreli devletleştirme ve devletin bazı açıkları finanse etmesini bu şekilde yorumlamak mümkün değildir. Bu durum mevcut anlayışın devamının öngörüldüğü ve yine aynı sistem içinde kalan tekniklerdir. Ancak bu tartışmanın devletin rolü eksenli ve ideolojik açıdan derinleşeceğini tahmin etmek zor değildir.

KAYNAKÇA

Abdulkadir Şenkal, “Dunlop’un Sistem Teorisi Nedir ?”, www.calisma.org. Erişim Tarihi: 01.12.2009.

Abdulvahap Uluç – Abdullah Çelik, “Hayek’in Liberal Düşüncesinde Birey – Devlet İlişkisi”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Güz 2006, Cilt: 5, Sayı: 18.

Ahmet Selamoğlu, **İşçi Sendikacılığının Gücündeki Değişim (Gelişmeler, Nedenler, Eğilimler)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.

Alaaddin Şenel, **İlkel Topluluktan Uygar Topluma**, Bilim ve Sanat Yayınları, 1995, Ankara.

Antonio C. Asper, “Role of Government in Improving Industrial Relations”, Furthering Workers’ Welfare Whilst Improving Labor Productivity and Increasing Firms’ Competitiveness: New Role of Government in Improving Industrial Relations 22.11.2001, Manila.

Banu Uçkan – Deniz Kağnıcıoğlu, **Endüstri İlişkileri**, Açıköğretim Fakültesi Yayın No: 829, Eskişehir, 2004.

Banu Uçkan, “Küreselleşme ve Devletin İş Piyasasındaki Rolü”, **Çimento İşveren Dergisi**, 12-2, Mart 1998.

Bernhard Ebbinghaus – Philip Manow, **Comparing Welfare Capitalism (Social Policy and Political Economy in Europe, Japan and the USA, Newyork)**, 2001, Routledge Publishs.

Burçak Özoğlu, “Devlet Fabrikaya Girince: Kapitalist Devlet ve Emek Süreçleri”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt: 27, Sayı: 239, 2003.

David Farnham – John Pimlott, **Understanding Industrial Relations**, Littlehampton Book Services, London, Mart 1983.

Engin Yıldırım, **Endüstri İlişkileri Teorileri: Sosyolojik Bir Değerlendirme**, Değişim Yayınları, 1997.

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8347409.stm>, erişim tarihi: 20.12.2009.

Luciano Gallino, **Küreselleşme ve Eşitsizlik**, Dost Kitapevi Yayınları, Ağustos 2007, Ankara.

Mete Çetik – Yüksel Akkaya, **Türkiye’de Endüstri İlişkileri**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.

Milton Friedman, **Kapitalizm ve Özgürlük**, Plato Film Yayınları, İstanbul, Nisan 2008, s. 34.

Mustafa Acar, **Piyasa Devlet ve Müdahale**, Ankara, Ekim, 2005, Orion Yayınevi.

Özlem Özkıvrak – Dilek Dileyici, “21. Yüzyıldaki Eğilimler Doğrultusunda Türkiye’de Piyasa Ekonomisi ve Devlet”, www.canaktan.org/politika/liberal.../ozkivrak-piyasa-devlet.pdf, erişim tarihi: 01.12.2009.

P.B.Beaumont, **Change in Industrial Relations**, Routledge, Londra – New York, 1991.

Pierre Rosanvallon, **Refah Devletinin Krizi**, Dost Kitapevi Yayınları, Ankara, 2004.

Songül Sallan Gül, **Sosyal Devlet Bitti, Yaşamın Piyasa!**, İstanbul, Şubat 2004, Etik Yayınları.

Todd G. Buchholz, **Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler**, Adres Yayınları, 2005, Ankara.

Vedat Bilgin, “Sosyal Devletin Geleceği”, **Türk İş Dergisi**, Temmuz – Ağustos 2009, Sayı: 385.